

KARNOŚĆ (178) *sb f*

a oraz o jasne (w tym w a 4 r. błędne znakowanie).

sg *N* karność (41). ◇ *G* karności (68). ◇ *D* karności (5). ◇ *A* karność (20). ◇ *I* karnością (13). ◇ *L* karności (26). ◇ *pl N* karności (3). ◇ *I* karnościami (1). ◇ *sg a. pl G* karności (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI (jeden z niżej notowanych przykładów) – XIX w.

1. *Posłuszeństwo, zdyscyplinowanie; wdrażanie do posłuszeństwa poprzez cały system wychowawczy wraz z karami i nagrodami; określony system praw i obowiązków, któremu należy się podporządkować, oraz władza pozwalająca na ich egzekwowanie; dyscyplina BartBydg, Mącz, Cn (142):* *Disciplina*, rząd, statek, obiczaynosc, carnosc *BartBydg* 195, 43; *BielKom* D8v, E4v [2 r.], F7, G2v; *Obączćież żećiem nie tylko łobie łamemu pracował/ ale też y wšytkim łzukaiącym kárności. BibRadz Eccli* 33/18, *Sap* 13/11; *Regere disciplina*, *Ná wodzy trzymać/ To yełt nie dác łwey woley. Kárność mieć. Mącz* 349c; *BudBib Prov* 13/18, *Sap* 3/11; *BielRozm* 4.

Personifikacja (5): *Ołoby rozmawaiące [!] wtey Komedię [...] Kárność/ diłciplina. BielKom nlb* 8 [idem D4v]; *Porucżam to miłtrzewi kárności/ Ktory ładzi młodych łudzi łłości BielKom* E2v, D4v, E2v, E3v.

W charakterystycznych połączeniach: karność czuć, mieć (3), za nic mieć (2); karności strzec, szukający, użyć; w karności przebywać.

Szereg: »ćwiczeństwo a karność« (1): Wielka to łzkołá Chrzełćijaińka/ ty bełtye náłze z ktorymi chodźim zówždy powolne mieć/ á o ten dar P. Bogá prołić/ y ćwiczeńłtwá á kárnołci około łiebie wźyć. SkarKaz 314a.

a. O stosunkach pomiędzy Bogiem i człowiekiem (23): WróbŻółt 004v; *KromRozm III* P2; *Ano ty mał w nienawłłci kárnołć/ á porzucłłeł w tył łłowá moie. Leop Ps* 49/17, 118/66. *Prov* 6/23; *RejZwierc* 262; *SkarŻyw* 510; *ReszList* 149; *SkarKazSej* 662a, 696a.

karność czego [= ze strony czego] (1): *Potym też to ielłcże [...] o tych rozumiey: ktorzy niechcąc być poddani kárnołci łłowá Bożego: y nie mogąc wyłrwáć nápominiania zborowego: [...] ná zád łie zás ku łwiátu/ y więłłzey ćielełney wolnołci wrołili. CzechRozm* A6.

karność czyja [= wobec kogo] (1): *Iż to włłłłtko nápiłano dla náłłey kárnołci/ to yełt/ dla przykłádu ku náłłádowny du łwego/ á wyłłrzegány du złego. KromRozm II* m3v.

karność czyja [= ze strony kogo] [w tym: ai poss (4), pron poss (2)] (6): LatHar 593; *Zakonodawco náłł IEZV Chryłte/ rządzłłł ty łam nas/ y łprawuy/ á z ręki y kárnołci łwey nas nie wypułłczay. SkarKazSej* 702b. *Cf »wychowywać w karności Pańskiej«.*

W charakterystycznych połączeniach: karności chwycić się, imować się, nauczyć (2); mieć w nienawłłci karność (2); karnołcią pohamowany, wzgardzić; z karności wypuszcząć.

Zwroty: »w karności mieć« (1): *Mogł też bes włłzego łrołdu łud o woley łwey wyucźyć y miłłłć im łwá zálłćić/ y ony [errata: on] w kárnołci mieć CzechRozm* 122v.

»wycho(wy)wać w karności Pańskiej« = educare in disciplina Vulg (4): *Oycowie nie pobudzaycie dzieći wálłzych ku gniewowi/ ale łe wychowywaycie w náuce y w kárnołci Pániłkyey. RejPosWstaw* 41v, 41v; *WujNT Eph* 6/4; *SkarKaz* 420a.

Szeregi: »karność i (a, albo) nauka (a. słowa)« = *disciplina et sermones a. scientia Vulg; disciplina et verba PolAnt* [szyk 3 : 3] (6): A tys wzgardził karnościa/ á odrzucił nauki moie za fię. *WróbŻoIt* 49/17, 118/66; *KromRozm I B3v*; *BibRadz Ps* 49/17; *RejPosWstaw* 41v [2 r.].

»karność i upominanie« (1): Wychowaycie oycowie dżiatki fiwe w kárności y vpominaniu Páńfkim. *SkarKaz* 420a.

b. *O stosunkach między wiernymi a władzą religijną* (29) : Bo gdyż kázdy ná Krzćie vmiera grzechowi/ á nowy fpořob życia y kárności przymuie *KuczbKat* 135; *RejPos Rozpr* c2v; *CzechRozm* 248v; *ModrzBaz* 6v; *CzechEp* 119, 405; *WujNT Philipp* 4/8, *Hebr* 12/7; Spowiedź lámá w Kátholickiey wierze dżiwnie ludżiom do cnoty y dobrych obyczáiw pomaga: kárność onę máiac/ ktorey żaden vrząd świecki mieć nie może *SkarKazSej* 688a.

karność czyja [= ze strony kogo, czego] [zawsze ai poss] (12): *WujJudConf* 156v; Czytamy w ftárey hifitoriey że fyny Dawidowe zwano kápłany/ nie przeto żeby fłużyli w rzeczach fwiętych/ [...] ále że żywac pod fprawá á kárnościa kápłáńfká/ náuk dobrych y piřmá fwiętego vczyli fie. *RejPosRozpr* c3; *ModrzBaz* 6v [2 r.]; Klerykowie teř y ftan duchowny/ naprzod fię był fkázil/ żenić fie iáwnie niewftydáli/ kárność kościelná zmiátáli/ Bifkupá fobie nic nieważyli *SkarŻyw* 353, 291, 442; *CzechEp* 95, 359; gdy fię ze wfzelákiey kárności ludzkiey wyimuiá/ nie wyznawáiac nád fobá nie tylko żadney zwierzchności świeckiey ále teř y rozřádkom fynodowym/ podlec niechcá *NiemObr* 156; *WujNT* 649 marg, Zzzzz2.

W przeciwstawieniu: »karność ... rozpusta« (1): ná zley wierze Lutherfkiey álbo Kálwińfkiey/ nie pokoy ále rořterk/ nie iedność ále rozerwanie/ nie miłości ále gniewy/ nie kárność ále rořpuřtá/ nie pořfufzeńřtwo ále fwa wola rość muři. *ReszList* 184.

W pořáczeniu szeregowym (1): dla przywyedżyenia ludżi ku wyerze y zakonowi yego/ przez ktory fwyętymi fye ftawáya/ y záchowányá y potwirdzenya w nim przez náuke/ nápominánye/ rżáđ/ y kárność. *KromRozm III H2*.

W charakterystycznych pořázeniach: *karność chrystyjańska (chrzeřcijańska)* (3), *kapłáńska, kościelna* (8), *ludzka, zborowa* (2); *karność mieć, zachowywac, zmiatać, znieřć; przywodzić do karnořci; z karnořci wyimowac się; być ku karnořci; żyć pod karnořciá; w karnořci trwac, zatrzymowac*.

Zwrot: »karność nad sobá mieć« (1): tákiez ine duchowieńřtwo w nádzieię wolności ktore máia/ vrzędowi fwemu nieczyniá dořyć w zbyřtkách leřá/ kárności nád fobá niemáiac *BielKron* 204v.

Szeregi: »dyscyplina albo karność« (1): Do cżego należy Diřcipliná álbo kárność kościelna/ bez ktorey rżáđ ludu Bożego řtać niemoże. *WujJudConf* 156v.

»karanie i karność« (1): **KARANIE** y kárność. *WujNT* Zzzzz2.

»nauka, karność« (1): A thym byli pomocniki Stářzy y Diakonowie. Ci opátruiac vbogie: á oni w náuce/ w kárności/ y w inych powařnieyřzych kořcielnych/ fprawach/ zátrzymawáiac y wfługuiać. *RejPosRozpr* c3. [Ponadto w pořáczeniu szeregowym 1 r.].

»pokuta i karność« (1): To ieřt gdy lud pořpolity fobie zwierzony náuczáia/ nápomináia/ y przywodziá do prawđziwey pokuty y kárności Chrzeřćiańfkiey. *WujJudConf* 86.

»prawo i karność« (1): A ieřt to rzecz iáwna/ iz w tym dwoim przyrzczeniu / wfzyřtká řie moc Cbrzeřćijańfkiego práwá y kárności zamyka. *KuczbKat* 145.

»rząd i karność« (2): Iednák mu P. Bog pomagał/ iřz wřdy rząd y kárnořć lię kořćielna naprąwowałá. *SkarŻyw* 291; *CzechEp* 26. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

c. *O państwie i instytucjach o charakterze państwowym (36)* : *RejZwierz* 9 marg, 32 [2 r.]; po którym zámieniu wnet byłá w Czechách wielką pokráká/ gdy dla Wiary vpádlá byłá kárnořć pořpolita/ niemáiąc Krolá nád łobą/ łámi łye slobą wádźili. *LeovPrzep* Bv; ktorziby przewiedziawřzy v dworu łpołob rządzania Rzeczypořpolitej/ [...] wychodźliby przed inřzemi iáko herřtowie ná plác/ ábo iáko oni dawni bohátyrowie/ gđzieby częřćią Prąwá łtanowiąc/ częřćią okołó Sądow rádząc/ częřćią krzywdy od ludzi odganiáiąc/ częřćią oyczyzny broniąc/ pokazowáli to/ że łą kárnořći dworfkiey wychowáncámi nieledáikiemi. *ModrzBaz* 14v, 14v marg, 31v, 36, 53v, 71v (9); *OrzJan* 21; Té wřzyłtkié porządki twierdzą lie kárnořćią: gdyż Kázimiérz mówi: Dáremné iest Prąwo/ do ktorégo kárnořć nie iest przydána. *SarnStat* 224; Bo gdy boiaźń Boża ginie/ y wřtyd vpada: w łámey tylo kárnořći wrzędowey nádźieia do pohámowania złořći zoltaie. *SkarKazSej* 659a.

karnořć czego [= *polegająca na czym*] (1): y to práwem ma być zábroniono/ y wřzytcy do łkromnego á mierneho życia kárnořći máia być przyciągnieni. *ModrzBaz* 82v.

karnořć czyja [= *z czyjej strony*] (1): A więc táki dźiw niema podlec kárnořći Dozorcy? *ModrzBaz* 32.

W połączeniach szeregowych (6): *BielKron* 9v; A ielliby go w obcy kray posłác miano/ [...] trzebá go łtátecznie nápomionąc/ [...] áby pilnie obaczał á przypátrował lię/ co też w obcych źiemiách zá obyczáie/ co zá práwá/ co zá kárnořć *ModrzBaz* 11v, 12v; *SkarKazSej* 660a, 697a, 698a.

W charakterystycznych połączeniach: *karnořć dworska* (2), *pospolita*, *prawdziwa*, *łłuszna* (2), *starořwiecka*, *urzędowa*, *ziemska*; *karnořći bronić*, *nie odstępowác*, *przysřzegác*; *podlec karnořći*; *do karnořći wieřć*; *z karnořći nie ustąpić*; *karnořć niszczyć*; *karnořćią pohamowany*, *twierdzić się*; *w karnořći rządzic*, *zachowywác*.

Zwrot: »karnořć nad sobą mieć« (1): ále Kłiążętá niekthore/ pod pokrywką s. Ewángeliey/ wiele rołthyrkow czynią/ práwá niełłucháia/ kárnořći nád łobą niechcą mieć *BielKron* 226.

Wyrażenie: »sroga karnořć« (1): Abowiem co dobre⁸⁰ okrom tákiey łrogiey kárnořći [*severitate disciplinae*] być może/ pokazuią to iáśnie obyczáie wiela onych dworzan *ModrzBaz* 14v.

Szeregi: »karnořć i (albo) dyscyplina« [*szyk 1 : 1*] (2): *SarnStat* 224; Zginęłá w tym kroleřtwie kárnořć y *disciplina* *SkarKazSej* 659a.

»egzekucyja i karnořć« (1): Lecz wřzytko ná tym należy/ áby Prąwá były łpráwiedliwe [...] á nákoniec/ dobrą exekucyą y kárnořćią opátrzone. *SkarKazSej* 698b.

»karnořć i posłuszeństwo« (1): Zgubá kárnořći y połłufzeńłtwá. *SkarKazSej* 659a marg. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»prawo i (abo) karnořć« = *leges et disciplina* *Modrz* (2): Abowiem to być nie może/ áby tácy iákiemi práwy ábo kárnořćiami pohámowani być mogli/ ktorzy tákiey rołpułtnořći á złořći z młodych lat twoich przywykli. *RejPosWstaw* [41³]v; *ModrzBaz* 101. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

»spráwiedliwořć i karnořć« (1): wedle praw twoich pánował: łpráwiedliwořći y kárnořći nie odłępował *SkarKaz*)(2v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*].

»strofowanie i karność« (1): Spominają Historikowie/ ktorzi sprawy Rzymie⁸⁰ [!] Pánitwa wypifáli/ przykłady frogie strofowania y kárności [*exempla censurae severissimae actae*]/ ktora bywała ná on čás. *ModrzBaz* 32.

»ustawa i karność« (1): A miało prawnych y fądowych vftaw/ y kárności/ ieden drugiemu powinna miłość oddawiają *CzechRozm* 98v.

d. O wojsku (19) : Nie tak iáko v náleznych/ wftytká spráwá zgáflá/ Niemálfz ftraży/ kárności/ nie rozdaiá Háflá. *BielSat* L3 [*idem BielSjem* 25], M4; *BielSpr* 3; *ModrzBaz* 112; *BielSjem* 25, 34; O kárności w woýfcze. *SarnStat* 434, 435 żp, 1309.

karność czyja [= *wobec kogo*] [*w tym: ai* (3), *G sb* (1)] (4): *ModrzBaz* 113; A nie iedno *Constitutia* ftarą nazad by wroćić trzeba/ ále y kárność żołnierfką/ y częfte woiowanie. *GórnRozm* M; *Phil* E; *SarnStat* 436.

W połączeniach szeregowych (2): Nędze y niewczás wytrfaią/ iáko ielt głod/ zimno/ gorącość/ mokrość/ kárność wielka/ poślufzeństwo/ zgodá/ przeto pod nimi trudno álbo s pracą Zamek wziąć. *BielSpr* 66v; *ModrzBaz* 116.

W charakterystycznych połączeniach: karność osobliwa, rycerska, wielka (3), *żolni(e)rka* (*żołnierzow*) (4).

Wyrażenie: »sroga karność« (1): A Iż ni iedná rzecz z tych dwu/ nic zacnego niemoże spráwić okrom dobrych obyczaiow/ y frogiey kárności [*ac severitate disciplinae*]/ przeto żołnierzom taki żywot wieść trzeba/ ktoryby ie okazał być bojącemi fię Bogá/ á miłownikámi vczćiwości. *ModrzBaz* 113.

Szeregi: »karność i ćwiczenie« = *exercitatio et disciplina* *Modrz* [*szyk 1 : 1*] (2): á záprawdę ci ludzie/ dla oobliwey kárności y ćwiczenia rycerfkiego godni fą zálecánia. *ModrzBaz* 118, 112v.

»dyscyplina albo karność« (1): A iże żadné práwá przez difcipliny álbo kárności nie fą mocné: tedy y Woiewodowie nie fą wyięci od difcipliny. *SarnStat* 305.

e. O dzieciach i młodzieży w środowisku rodzinnym i szkolnym (16) : Ten kto roście przez kárności/ Nie pozbędzie nigdy złości *BierEz* L4; *GliczKsiąż* F8; Bo Sálomon on mądry Krol/ mowi: Nieoddalay od dziećięciá twego kárności *ModrzBaz* 11, 23; *SkarKaz* 420a [2 r.].

karność czyja [= *wobec kogo*] (3): *SarnStat* 201 [2 r.], 1313 cf »wolność i karność«.

karność czyja [= *ze strony kogo*] [*w tym: ai poss* (3), *G sb* (1)] (3): *ModrzBaz* 130v; Bo musí być pod kárnością oycowfką y pedágogow *SkarKaz* 44b, 44b.

W charakterystycznych połączeniach: karność domowa, ojcowska (2), *studencka* (3); *nie oddalać kárności* (2); *rosnąć przez kárności*; *karność wielce ważyć*; *złożyć*; *być pod kárnością*.

Zwrot: »w kárności chować« [*szyk zmienny*] (2): *BierEz* Q3; y rzekł bys ty mnie byłá dobrze chowála w pracy yákyey á kárności/ á nye w rofkofly/ nigdibych ya był ktemu nye przyśledł. *GliczKsiąż* E6.

Szeregi: »karność a ćwiczenie« (1): Náoftátek y dzyatki á ludzye młodzi tak młodzyeńcy iáko y pánienki niech to łobie dobrze vważaią/ że im napirwey kárności á ćwiczenia potrzebá *RejPosWstaw* 42.

»nauka i karność« (1): Tákże z Aryftotelesowej łzkoły [...] wyfzedł Alexándér Krol Mácedońki/ ktory y łam to łobie ku wielkiey czći miał/ że był wycbowáńcem náuki y kárności Aryftotelesowej [*alumnus disciplinae Aristotelicae*] *ModrzBaz* 130v.

»porządek i karność« (1): A Zeby porządek dobry y kárność [*ordo debitus et rigor ordinatus* *JanStat* 219] między łtudenty był záchowan: chcemy *SarnStat* 202.

»surowość i karność« (1): y tákiego brác ná bífkupłstwo nie każe/ ktory łynow poddánych y połufznych łobie nie ma/ iż ie ták źle wychował/ iż łurowość z nich y kárność oycowłką złożył *SkarKaz* 44b.

»wolność i karność« (3): O WOLNOSCIACH Y KARności Studentłkiéy, y innych Práwiéł Akádemiéy. *SarnStat* 201, 201, 1313.

2. *Kara, sankcja karna; karanie, karalność* (34) : bífzcie tich włzitkich kazaly poymacz A ych za takowi wíłtep kazacz skaracz niechbi takowá Karnończ bacząc ynłchi tego sye niedopwłczal *LibLeg* 11/65v, 11/65v; *BielKron* 105; Bo gdy im zgadzamy/ á kárność potrzebná opułzczamy: onymíř łamymi Pan Bog nas karze. *SkarŻyw* 558; [Ká]rność z gnie[wu] pochodząca [ł]zkodliwa. *Phil* R2v *marg*, R2v; Pan pomłty á nie kárności zákázuie. *WujNT* 233 *marg*, 310 *marg*, 443, Zzzzz2, Bbbbbbv; że po przywroceniu łálki Bożey/ potrzebá było dofyć wczynić karánim docześnym/ iáko były wory/ włośiennice/ popioł/ y ine kárności. *WysKaz* 29, 32.

karność kogo [= *wobec kogo*] (6): áby łye drudzy kárnołciá ich ná to pátrząc/ bali *GroicPorz* h, C2, hh, hhv *řp*, oo3v *řp*. Cf »karność występnych«.

karność czego [= *za co*] (1): Woienne Práwo/ iełt obyczay łtoczenia walki [...] kárnołć przewinienia woiennego *GroicPorz* a3.

karność na kogo, na co (4): *SarnStat* 490; *SkarKaz* 458a; Tuś iuř łyłzał żywotá złodzieyłkiego márnołć/ Słýłzałéř też okrutná ná tych łudzi kárnołć. *KlonWor* 41. Cf »karność na występne«.

karność o co (1): nowinek roznych y czálem Koronie zelzywych (o ktore kárnołci niemář) po vlicach łowiąc *PowodPr* 73.

W charakterystycznych połączeniach: *karność kościelna* (2), *potrzebna, szkodliwa; karność baczyć* (2), *opuszczać, otrzymać, postawić, ujrzyć; karności zakazywać* (2).

Zwroty: »[jaką] karnołciá karać, karan« (2 : 2): y otim tez niechbich wiedział przes tego łlvzebnyka mego ktorá karnołciá thy łyvdzie łloczinczi mayá karany bicz. *LibLeg* 11/66, 11/90v, 91v, 142.

»podejmować karnołć« (1): Bo niemář nic Rzeczypołpolitey ták łzkodliwego/ iedno gdy niektorzi moźni niepodeymią kárnołci od Rzeczypołpolitey [*poenas reipublicae non pendunt*] włóžoney. *ModrzBaz* 96.

Wyrażenia: »karnołć wedle prawa« (1): W czwartey częłci o kárnołci złoczyńcow wedle Práwá *GroicPorz* C2.

»karnołć występnych, na występne« (1 : 1): Trzećye przykazány zakonne łą [...] łluzące [...] ku włřtrzeźenyu łprołtnołci/ á ku kárnołci wylłtempnych. *KromRozm II* 13v; *KochWr* 30.

»karnołć nad złým« (1): Kárnołć potrzebna nád złemi. *SkarŻyw* 558 *marg*.

Szereg: »karnołć i srogołć« (1): Sáma kradźiefz w Polłzce kárnołć/ y owłze^m łrogołć otrzymáłá. *PowodPr* 79.

Wyrażenie przyimkowe: »bez, krom karności« (1 : 1): A wiele ich śnadź ieft/ ktorzy ie beśpiecznie popełniáią/ krom żadnego nárufzenia śumnienia śwego/ y krom żadney kárności. *GroicPorz* kk3v; *SkarKazSej* 704a.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (2) : Animadversio – Bączenie, dogładanie. *Karnoścz. Calep* 71a, 170a.

Synonimy: 1. *chowanie, ćwiczzenie, ćwiczeństwo, dyscyplina, kaźń, nauka, obyczajność, pilność, polerowanie, porządek, posłuszeństwo, rząd, srogość, statek, strofowanie, surowość, upominanie, wychowanie.*

Cf **KARA, KARANIE, NIEKARNOŚĆ**

MM